

УДК 378.371.32

Ю. П. МЕЛЬНИЧУК,

заступник начальника штабу – начальник відділу прикордонної служби Бердянського прикордонного загону Азово-Чорноморського регіонального управління Державної прикордонної служби України, м. Бердянськ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У представленій статті автор проводить аналіз понять “технологія” та “педагогічна технологія”. Виокремлює складові та особливості впровадження педагогічних технологій у навчально-виховний процес. Здійснює порівняльну характеристику понять “технологія” та “методика”.

Ключові слова: *технологія, педагогічна технологія, освітянська технологія, навчально-виховний процес.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Невпинне збільшення наукової інформації, зростання соціальної ролі особистості та інтелектуалізація її праці, швидка зміна техніки і технологій потребують постійного розвитку, модернізації освіти, приведення її стану і можливостей у відповідність із соціально-економічними потребами суспільства, що розвивається.

Це, у першу чергу, стосується забезпечення в закладах освіти якісного нового рівня навчально-виховного процесу, який здійснюється у відповідних педагогічних системах – базових функціональних підсистемах будь-якої системи освіти. Важливими складовими таких систем є навчальне середовище і засоби навчання, які його утворюють, а також технології навчання, які відображають і забезпечують упровадження в освітню практику сучасних методів навчання. Вочевидь, що кожна з цих складових повинна сьогодні знайти свій подальший розвиток, створити умови щодо реалізації

завдань сучасного етапу модернізації освіти України і розвитку суспільства загалом.

Проблеми, пов'язані з необхідністю поступового і невпинного розвитку засобів і технологій навчання, запровадженням їх в освітню практику, мають постійне місце в освіті. Разом з тим можливі шляхи розв'язання цих проблем у тих чи інших країнах світу не однакові, мають специфічні риси, які відображають і зумовлені станом розвитку національної науки, економіки і освітньої практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. У XIX–XX сторіччях розв'язанням проблем створення засобів навчання займалися відомі вітчизняні і зарубіжні вчені: Е. Ангерер, Л. Анциферов, Л. Богаткіна, Е. Бурсіан, С. Герберт, С. Гончаренко, А. Гуржій, Ю. Жук, Є. Коршак, Н. Лук'янов, О. Ляшенко, Г. Де-Метц, Б. Миргородський, М. Нечипорук, Г. Роуелл, В. Самсонов, Дж. Стренг, В. Черняшевський, Г. Шаповаленко, М. Шут та інші.

Метою статті є аналіз сучасних педагогічних технологій та особливості їх застосування у навчально-виховному процесі вищих військових навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглянемо питання, які, на наш погляд, дозволять поглибити розуміння означеної проблеми з позицій системного підходу і, базуючись на вже відомих результатах психолого-педагогічних досліджень і освітньої практики, спробуємо дати відповіді на деякі важливі теоретичні і практичні питання щодо їх розв'язання.

Аналіз педагогічної літератури показує, що педагогічну технологію розглядають не як використання технічних засобів, комп'ютерів у навчанні, а як область знань, що дозволяє структурувати та науково обґрунтовувати рекомендації педагогам. З'являється надія на визначеність і конструктивізм в аморфному морі методичних рекомендацій щодо вдосконалення навчально-виховного процесу, на перехід від розмов “за педагогічне життя” до реального проектування навчального процесу. Отже, реалізація технологічного підходу до навчання та виховання дозволить дати:

достатньо високу гарантію результату – тут ми опираємося не на статистично вивірених досвід, а на об'єктивну закономірність, що надійніше; опис досвіду в вигляді, що дозволяє його переносити.

Як показує аналіз дисертаційних робіт, монографій і наукових статей багато з того, що називається зараз технологіями, зовсім не приближує нас у вказаних напрямках і ми маємо повне право відмовити їм у праві назива-

тися такими. Проблема, як і раніше полягає в понятті терміна. Відштовхуючись від загального значення його як шляху, що приводить до потрібного результату, більшість авторів у наукових працях, що з'явилися останнім часом, розуміють під технологією в освіті сукупність методів навчання, прийомів, що характеризуються різноманітним набором ознак : “оптимальних”, “науково-обґрунтованих”, “ефективних”, “що відповідають сучасним вимогам”. В. Беспалько [1], роботи якого лягли в основу теорії педтехнології, вважає доцільним говорити про “технології лекційного навчання”, “технології навчання з ТЗН”. Проте не враховується результат навчання та не зрозуміло, що робить метод ефективним, чи буде результативним використання цього методу іншими. Останнє зауваження повністю відноситься до висловлення В. Гузєєва [2], який вважає суттєвими ознаками технології “комплекс”, що складається:

- з деякого уявлення запланованих результатів навчання;
- засобів діагностики поточного стану тих, хто навчається;
- набору моделей навчання;
- критеріїв вибору оптимальної моделі для наявних конкретних умов.

Отже, склад технології – не сукупність методів, а послідовність кроків діяльності, що призводять до необхідного результату, це можливо при опорі на об'єктивні стійкі зв'язки сторін педагогічного процесу.

Н. Шуркова [9], яка працює в цій галузі, дає опис кроків педагогічної взаємодії вчителя і учня в виховному процесі. Її “технології” сприймаються як досвід, тонкі кроки ще одного новатора, але їх важко, майже неможливо, повторити, переносити, так як вони не формалізовані в схемі, алгоритмі – це опис нового стилю відносин, організації навчального процесу. Щоб зробити можливим перенесення досвіду, кроків діяльності і, в першу чергу, діяльності того, хто навчається, повинні бути прописані не тільки конкретно-предметно, але і абстраговано, в узагальненому вигляді, що є відсутнім у згаданій роботі.

Враховуючи доцільність фіксації такого досвіду, слід назвати “набір різних прийомів педагогічного впливу” не технологією, а педагогічною технікою. Відомо визначення педтехніки як “форми організації поведінки викладача в обставинах уроку, що представляють собою комплекс професіональних умінь, у тому числі акторських, пов'язаних з умінням керувати собою та вмінням взаємодіяти в процесі розв'язання педагогічних задач, мистецтвом прийому” (В. Ільєв).

Слід зазначити, що на сьогодні невиправдано використовують поняття “технологія” замість відомих термінів “педагогічна система” навчально-

го закладу, регіону, “система навчальної роботи педагога” та “методика” предмета. Останній, найближчий термін до того, що розглядається нами і їх співвідношення дозволяє прояснити зміст обох. Слід перш за все уточнити те, що в педагогіці існує два значення слова “методика”:

методика предмета або часткова дидактика, що відповідають на запитання чому і як вчити;

як дослідницько-експериментальна наука методика може рекомендувати різні технології;

методика виконання конкретних дій педагога, сукупність прийомів проведення занять. Це значення близько лежить з “технологією”. Остання визначає сутність дій, що ведуть до формування результату, методика характеризує зовнішні оформлення цих дій. Є можливим побудувати масу методик, що враховують індивідуальний стиль діяльності викладача, контингент, і другі ситуативні умови на основі однієї технології, що є інваріантом методик вирішення даної навчальної задачі.

Отже, технологія заснована на закономірностях навчального процесу як результаті наукового пізнання процесу освіти людини. Методика спирається на емпіричний досвід, майстерність педагога, вона ближче до його артистизму, мистецтва. Технологія – це каркас, методика – оболонка, форма діяльності педагога. Функція технології полягає в перенесенні досвіду, використанні його іншими, тому вона з самого початку повинна позбавлятися особистісного відтінку. Таким чином, педагогічну освіту на рівні сутнісної репродукції необхідно будувати на технологіях, а не на методиках, які або неповторні, або передбачають їх формальне повторення.

Вищезазначене дозволяє чітко сформулювати ознаки технології:

ясність та визначеність у фіксації результату;

наявність критеріїв його досягнення;

покрокова і формалізована структура діяльності суб’єктів навчання, визначаюча перенесення і повторність досвіду;

Використання терміну без цих відмінних особливостей – безпідставне та шкідливе, оскільки дискредитує ідею технологічного підходу, вкрай необхідного зараз.

Однак, деякі автори вважають неправомірним побудову жорстких технологій в освіті. Так, В. Гузєєв [2] вважає повну алгоритмізацію освітянської технології малоімовірною, посилаючись на цитату В. Зінченко “афект, інтелект й воля – серцевина освіти” [5, с. 61]. Але автор неправомірно обірвав цитату, далі в джерелі зазначається: “Але проектувати треба...”. Говорити про

педагогічну технологію “в точному і строгому змісті” на наш погляд, складно, зважаючи на наведені нижче причини:

Не визначена форма освітнього результату або таке представлення його, яке фіксувалось би як однакове в різних випадках. Якщо зможемо описати інваріант навченості (розвиненості, вихованості) у різних студентів (слухачів, учнів), то отримаємо реальний шанс описувати засоби, наприклад, алгоритми дій, що гарантовано приводять до нього. Проблема впровадження технологій – це передусім проблема фіксації освітянського результату. Слід однозначно відмовитись від правомірності використання цього терміна в тих випадках, коли чітко не вказана освітянська мета. Технологія можлива в педагогіці тою мірою, якою ми можемо фіксувати мету.

Можна посилатись на латинські коріння слова “технологія” (мистецтво + знання), але семантика терміна, що прийшов до нас з технічної сфери, означає шлях, те, як ми отримуємо продукт з заданими властивостями, причому, отримуємо гарантовано.

Рекомендують, наприклад, розбивати навчальні групи на підгрупи. Де хто робить це, але часто не відбувається позитивних зрушень у навченості, а у декого відбувається. Знову ж ми маємо непередбаченість результату, проти якого “бореться” технологія. У той же час відома закономірність у педагогіці, яка визнає те, що основним фактором освітянського результату є діяльність того, хто навчається. Ключовим суб’єктом освітянського процесу, кроки діяльності якого повинні описуватись технологією, може бути тільки той, хто навчається. Усі спроби запропонувати алгоритм дій тільки педагога можна визнати псевдотехнологічними, хоча і дуже важливими з методичної точки зору.

Помилково обирається масштаб розгляду процесу навчання за принципом “чим він більший, тим більша невизначеність системи і тим менша ймовірна технологія”. Замість школи, класу, річного циклу, уроку, пропонується розглянути мінімальний, але закінчений прояв навчального процесу, “клітинки” його, за висловом М. Скаткіна [7].

Облік наведених моментів можливий, якщо опиратися на виявлені на теперішній час у педагогіці об’єктивні закономірності освітнього процесу [8]. Вищезгадані вимоги, що впливають із законів педагогіки, вимоги фіксувати кроки діяльності того, хто навчається, що є безпосереднім фактором, який визначає освітянський результат. Оскільки діяльність того, хто навчається досліджується педпсихологією і не є предметом педагогіки (яка

вивчає діяльність викладача та сумісну його діяльність з тими, хто навчаються), є сенс увійти в лоно педпсихології і називатись “освітянською технологією” ніж залишитись “педагогічною”.

Таким чином, закономірність про нероздільність навчального, розвиваючого і виховного результатів навчально-виховного процесу визнає цілісний освітянський результат, що являє собою освоєні способи діяльності, у яких знання, практичний досвід, мислення, відношення до діяльності, що вивчається, є компонентами. Отже, освітянський результат завжди чотирикомпонентний і проявляється на визначеному рівні.

В. Беспалько [1] виділив рівні знань, які є компонентом освоєних способів діяльності. Логічно, що останні також розбиваються на рівні. Ми фіксуємо залежно від пізнавальної діяльності ознайомчий, формально-репродуктивний, сутнісно-репродуктивний, творчий результати. Це задає загальнопедагогічний ракурс проблемі щодо освітянського результату. Вказані рівні – типи результату, а технології, ті, що приводять до них – загальнопедагогічні типи навчання. Освітянська технологія – типова діяльність, що приводить до типового результату. Все це вписується в рамки відомих типів навчально-виховного процесу, що мають за опору єдину структуру елементів змісту освіти, специфіку їх виявлення на різних рівнях освоєння, сутнісні особливості діяльності того, хто навчається, які приводять до наміченої глибини освіти.

Локальний масштаб терміна “технологія”, що визначає шлях досягнення оперативних навчальних та виховних задач, наприклад, “технологія формування понять”, “технологія створення ситуації успіху”, імовірно доречний, але є в ньому протиріччя педагогічній закономірності про цілісність освітянського результату. Не існує дидактичної або виховної технологій, а є єдина освітянська, у якій можуть виступати технології різних типів навчально-виховного процесу [4].

Відштовхуючись від запропонованих М. Скаткіним [7] типів навчального процесу: догматичного, пояснюючого, продуктивного, додаємо відповідно до рівнів засвоєння змісту освіти сугестивний та особистісний, а пояснючий, названий нами репродуктивним, розбиваємо на формальний та сутнісний підтипи.

Розмова про технології – це не обговорення сучасних рекомендацій щодо організації навчання або виховання, які приводять до хороших результатів, а опис того, як у принципі по-різному можна навчати та як впевнено отримати необхідний результат.

Загальновідомо, що педагогічні простори різних типів навчально-виховного процесу охоплюють усі традиційні та сучасні рекомендації з навчання та виховання. Сприймати їх необхідно не як хороші або погані методики, застарілі або підходи вчорашнього дня, а як реалізацію вимог технології того чи іншого типу освіти, навчального закладу [6]. На особливу увагу заслуговує аналіз використання педагогічних технологій у вищих військових навчальних закладах, зокрема у Національній академії Державної прикордонної служби України. До професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників висувають вимоги щодо її удосконалення з метою формування конкурентоспроможного фахівця. Зміст професійної підготовки майбутніх офіцерів органів прикордонного контролю має свій специфічний контекст, що обумовлений певними особливостями, що пов'язані:

із вимогами освітньо-кваліфікаційної характеристики (надалі ОКХ). В ОКХ існують акценти щодо майбутньої професійної діяльності офіцерів органів прикордонного контролю;

із професійною освітою курсантів відповідного напрямку підготовки: “Охорона та захист державного кордону”;

зі спеціальним статусом суб'єктів учіння. Головним суб'єктом учіння у Національній академії Державної прикордонної служби України є курсанти, які на відміну від студентів вищих навчальних закладів мають певні особливості, що пов'язані із організацією навчально-виховного процесу, наявністю ширшого кола службових, суспільних обов'язків, специфікою майбутньої професійної діяльності тощо;

з майбутньою професійною діяльністю. Суть цієї особливості полягає в тому, що всі випускники академії розпочинають свою діяльність у прикордонній службі займаючи посади старших інспекторів прикордонної служби/контролю; начальника відділення інспекторів (молодших, дільничних) прикордонної служби/контролю. Прикордонний відділ являє собою організацію середнього масштабу, у якій може бути кілька керівників середньої ланки. До такої середньої ланки і належать випускники Національної академії Державної прикордонної служби України. Вони насамперед координують роботу молодших начальників.

З огляду на вищезазначені особливості професійної діяльності майбутніх офіцерів органів прикордонного контролю слід впроваджувати і відповідні педагогічні технології.

Висновок. Отже, технологічне проектування навчального процесу являє собою перехід від запланованого результату як цільового елемента на-

вчально-виховного процесу, що належить до визначеного рівня засвоєння змісту, до відповідної пізнавальної діяльності того, хто навчається, а через неї до визначення всіх інших сторін процесу.

Список використаної літератури

1. Беспалько В. П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения / В. П. Беспалько. – М. : Высш. шк., 1970. – 300 с.
2. Гузев В. В. Педагогическая техника в контексте образовательной технологии / В. В. Гузев. – М. : Народное образование, 2001. – 178 с.
3. Гузев В. В. Теория и практика интегральной образовательной технологии / В. В. Гузев. – М. : Народное образование, 2001. – 209 с.
4. Гуревич Р. С. Використання інформаційних технологій навчання, як педагогічна проблема / Р. С. Гуревич // Наукові записки : Педагогіка і психологія. – Випуск 5. – Вінниця, 2001. – С. 27–29.
5. Зинченко В. П. Аффект и интеллект в образовании / В. П. Зинченко. – М. : Тривола, 1995. – 64 с.
6. Мамардашвили М. К. Картезианские размышления / М. К. Мамардашвили. – М. : Прогресс, Культура, 1993. – 107 с.
7. Скаткин М. Н. Проблемы современной дидактики / М. Н. Скаткин. – М. : Педагогика, 1980. – 230 с.
8. Слостенин В. А. Педагогика: инновационная деятельность / В. А. Слостенин, Л. С. Подымов. – М. : Академия, 1997. – 350 с.
9. Шуркова Н. Е. От педагогической “мистерии” к профессионализму, или Ода технологии / Н. Е. Шуркова // НО. – 1997. – № 9. – С. 43–46.

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Полюк В. С.

Стаття надійшла до редакції 16.04.2013.

Мельничук Ю. А. Особенности применения педагогических технологий в учебно-воспитательном процессе высших военных учебных заведений

В представленной статье автор проводит анализ понятий “технология” и “педагогическая технология”. Выделяет составляющие и особенности внедрения педагогических технологий в учебно-воспитательный процесс. Осуществляет сравнительную характеристику понятий “технология” и “методика”.

Ключевые слова: *технология, педагогическая технология, образовательная технология, учебно-воспитательный процесс.*

Melnychuk Y. A. **Features of application of pedagogical technologies in the educational process at the higher educational establishments**

In the article, the author analyzes the concept of “technology” and “pedagogical technology”. The components and features of implementation of pedagogical technologies in the educational process have been specified. The comparative description of the terms of “technology” and “technique” has been examined

Keywords: *technology, pedagogical technology, educational technology educational process.*